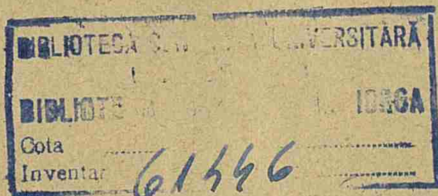
N. IORGA

TRADIŢIILE COMERŢULUI

IN REGIUNILE DUNĂRENE

Conferinţă ţinută de d. Prof. N. Iorga la
Academia Comercială

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL", STRADA BREZOIANU No. 23-25
1935

Prof. N. IORGA

Tradițiile comerțului în regiunile dunărene

- Conferința ținută de d. prof. N. Iorga la Academia Comercială -

Subiectul pe care l-am ales nu aș avea îndrăzneală să-l înfățișez dacă nu ar fi în legătură cu anumite studii recente, în legătură cu acea Istorie a Românilor pe care o pregătesc, din care cele dintâiu două volume vor apărea în cursul anului viitor. A trebuit pentru aceasta să mă amestec într'un domeniu pe care nu-l cunoșteam. Cunoștințele mele de antichitate clasică erau foarte vechi, — întru câtva ținute la curent, dar numai într'un chip cu totul relativ și aproximativ,— așa încât a trebuit să mă înfund din nou în acest domeniu, să văd lucruri pe care nu le-am văzut niciodată. Intre altele să fac întâia oară cunoștință cu un domeniu foarte cercetat și foarte popular între învățați — nu știu dacă tot așa de popular și în ce privește cetitorii : cercetătorii sunt foarte mulți, în ce privește cetitorii, ei pot fi puțintel mirați de unele înfățișări, sau prea noi sau prea monotone ale acestui domeniu. Este vorba de preistorie.

Preistoria o cunoaștem prin publicațiile unei întregi școli preistorice de la noi, sau de preistorieni — este mai bine decât preistorici: aceasta dă prilejul la neînțelegeri și glume — școală pe care a început-o d. Andrieșescu, — el este creeatorul studiilor de preistorie aici, — și pe care a continuat-o pe urmă, venind din alt domeniu, din domeniul arheologiei clasice, Vasile Pârvan. Așa în cât elevii lui Pârvan sânt în felul acesta fii lui în acest domeniu, dar sânt nepoții de fiu ai d-lui Andrieșescu: d. Andrieșescu este bunic; dar vedeți, acești nepoți de fiu se uită, ceia ce este natural, mult mai mult la tată, de și tot este bine să-și aducă aminte și de bunic, fără care tatăl nu ar fi existat. A trebuit să merg în acest domeniu, care nu pare peste măsură de interesant. Aparența este că sânt aceleași oale, aceleași arme, aceiași fabricație de multe ori foarte primitivă, dar în care se amestecă de o bucată de vreme elemente de artă, foarte înaltă, foarte variată și grațioasă, pe care le întâlnim pe oalele preistorice ca și în costumele locuitorilor, nu numai din părțile noastre, dar din toată Peninsula Balcanică, din Ucraina, din multe părți apusene, care merg până în Boemia și cuprind, în orice cas, partea moravă și regiunile vecine, care sunt la Sudul Boemiei. Insă mi s'a părut că mai e ceva, pe lângă cataloagele așa de bine făcute ale cercetătorilor preistoriei, pe lângă inventarul fiecăruia dintre descoperitori — s'a lucrat și în vara aceasta și s'au găsit lucruri foarte interesante care samănă însă grozav cu lucrurile cunoscute înainte, așa în cât este o întrebare: dacă nu ar fi bine să

ne întoarcem la săpăturile privitoare la antichitatea clasică, în care sânt lucruri noi, pe când dincoace este o repetiție obositoare pentru toată lumea în afară de descoperitor, pe care îl interesează descoperirea mai mult decât resultatul descoperirii. S'au lucrat și acum pentru a se alcătui aceste inventare, aceste cataloage, dar pe urmă, cum Pârvan era un istoric și un cugetător — avea un avânt poetic, care l-a făcut așa de popular în mijlocul elevilor și a unei largi părți de public —, s'au aruncat și unele ipotese care, ca toate ipotesele, sânt cercări, pipăiri, așa în cât unele lucruri vor rămânea, altele nu; poate chiar ipotesele cele mai îndrăznețe vor cădea. Insă mi s'a părut că, pornind cineva de la alt domeniu decât domeniul preistoriei, plecând chiar de la alt domeniu decât al arheologiei clasice, care a fost cea dintâiu ocupație a lui Pârvan, se pot găsi și alte lucruri — și m'am trezit deodată, urmărind acestelalte lucruri. M'am găsit înaintea unor tradiții foarte vechi, de cea mai mare însemnătate în ce privește producția, în ce privește comerțul în aceste regiuni, în ce privește drumurile de comerț, și am constatat ceva: anume că preistoria și epoca greco-romană, epoca evului mediu, epoca modernă, cea contemporană, acestea nu representă niște capitole răzlețe, ci avem a face adese ori cu aceiași rasă, amestecată firește, dar în fond aceiași, trăind pe acelaș teritoriu, având a face și în ce privește înzestrarea ei firească și mediul în care a evoluat, cu acelaș lucru.

Vedeți istoria este așa — și aceasta formează farmecul ei, însă natural, cine o tratează trebuie să se rupă uneori de la acest farmec și să nu se lase îmbătat de aparențele frumoase și atrăgătoare care îi ies înainte — că lucrurile sânt totdeauna deosebite și cu toate acestea sânt totdeauna aceleași. In ceia ce privește amănuntul pitoresc, numele, forma momentană, evident că avem afacе cu elemente care se schimbă. Cum nu samănă o frunză cu o altă frunză, tot așa nu samănă un an cu alt an, o lună cu altă lună, un moment cu alt moment din istoria unui popor, din istoria unei civilisații, a unei regiuni. Dacă însă se coboară cineva mai adânc, — ceia ce nu înseamnă că aparențele acestea așa atrăgătoare trebuie să le neglijăm, căci sunt lucruri omenești și orice lucru omenesc poate interesa pe orice om cu o condiție: să le considere nu ca un erudit, ci ca un om, să privească omenește, în umanitatea sa — atunci, fără să se înlăture lucrurile de la suprafață care sânt deosebite, este bine să ne coborâm acolo în adânc pentru a vedea *permanența*. Și această permanență voiu căuta s'o arăt, insistând asupra părții necunoscute, asupra părții foarte vechi care n'a fost tratată din acest punct de vedere, în puținul timp pe care-l am la disposiție.

Iată care e motivul care m'a adus să aleg acest subiect și iată ceia ce cred că ar fi necesar pentru d-voastră și pentru altă lume — pentru foarte multă altă lume, care nu este aci, dar lecția va fi culeasă și publicată. Vedeți d-voastră, în politica noastră economică de astăzi, tradiția n'a fost ținută în samă de loc. Adecă, o bucată de vreme, noi am făcut un fel de oportunism desmățat: aceasta a fost opera generației care acum a dispărut cu desăvârșire — sau se găsește representată prin câțiva oameni foarte bătrâni, cari pot vedea astăzi, prea târziu, care sânt greșite făcute, sau pot vedea, mai ales, cât de necesară era pe vremea lor orientarea pe care înțelegem foarte bine de ce n'au avut-o, căci nici studiile istorice nu dădeau ceia ce se dă din belșug astăzi. După aceia a venit o vreme de teorie. Teoria este foarte recomandabilă cu condiție să servească practicei, să nu pretindă a înlocui practica, și iarăși, teoria aceasta să nu fie prea deosebită

de la unul la altul, pentru că, dacă este prea deosebită, vai de societatea asupra căreia se aplică această teorie schimbătoare! Societatea aceasta ar sămăna, într'o comparatie vulgară, dar expresivă, cu un biet om care vrea să-şi aranjeze părul sau barba, dacă poartă barbă, şi atunci mai mulţi bărbieri se succedă în timpul celui un sfert sau o jumătate de oară necesare pentru această îngrijire fisică, dar fiecare vine cu alt sistem. Ia gândiţi-vă dvs. ce ar ieşi din nenorocitul acesta după ce se termină operaţia? Fiecare din cei cari au operat fiind mulţămit pentru partea pe care a făcut-o, — acel care a făcut mustaţa din dreapta o găseşte foarte bună, dar este altul care a avut în îngrijire altfel mustaţa stângă şi tot aşa cu cele două părţi ale bărbii, iar, dacă sânt mai mulţi, pot împărţi barba în mai multe sectoare ca să le îngrijească fiecare cum vrea, — dar, în ce priveşte îngrijirea părului, se poate întâmpla ca scările cele mai teribile pe care le-ar face cel mai prost bărbier de provincie să fie încă un ideal pe lângă ce ar represinta suprafaţa capilară a craniului nenorocitului supus la o astfel de operaţie. Mi se pare că sămănăm supt raportul economic foarte bine cu acel care a suferit operaţia aceasta aşa de variată, făcută cu mult zel, de represintanţii unor teorii care, din nenorocire, nu se potrivesc între ele.

Este foarte greu să faci pe un om care are o teorie să cedeze altuia care are altă teorie, dar, când înaintea tuturor aduci mărturia veacurilor şi faci să se privească aceia ce n'au făcut înaintaşii, atunci oamenii se pot înţelege.

Să vă dau exemple care mi se par cu desăvârşire luminătoare în această privinţă. Din expunerea mea o să vedeţi că toate rosturile producţiei şi vânzării de odinioară au fost în legătură cu turmele muntelui, cu grâul şesului, cu foarte puţinul resultat al pescuirii, şi cu anumite târguri. Dintre ele, un târg este foarte târziu, — târgul ardelenesc, în oraşele sase-şi, care s'au hrănit foarte multă vreme, în posturi, mai ales populaţia care postia, pentru că a fost şi aceia care nu postia, cu peşte, care venia de la Brăila. Este o întreagă istorie a cărăuşiei acesteia de la Brăila către Braşov şi Sibiiu, mai ales către Braşov. Avem socotelile Braşovului în care sânt şi numele acestei cărăuşii de pe la 1550. A fost şi un târg pentru vinul moldovenesc, care pleca din Moldova şi ducea la Liov, la Lemberg, înainta chiar până la Cracovia sau se opria în oraşele celelalte ale Galiţiei. Iarăşi lucruri pe care le-am uitat, când am încercat a vinde grâu într'un loc unde cărăuşii noştri duceau de atâta vreme vin. Şi de acolo a resultat un lucru foarte interesant: într'un moment crâşma cea mai mare din Liov a fost a unui Grec din Creta, care stătuse foarte multă vreme în Moldova lui Alexandru Lăpuşneanu, acesta însuşi un om care făcea afaceri, care vindea boi în regiunile din Nord, fiind marele negustor în aceste regiuni. Constantin Corniact a fost, întâiu mare vameş în Moldova, şi din aceasta s'a strămutat apoi în Polonia. A luat anumite arenzi acolo, în Polonia, cu banii câştigaţi în Moldova. Acest om cu originea din îndepărtata Cretă în vremea lui făcea un comerţ de o întindere, energie şi iniţiativă, care întrece cu mult ceia ce ni permite, în momentul acesta, meschina chibzuială biurocratică a importului şi exportului nostru, care taie în bucăţele un organism întreg şi pretinde acestor fragmente să mai aibă o rămăşiţă de viaţă, pe care n'o pot avea decât atunci când organismul este întreg. El a făcut deci crâşmă la Liov şi acolo vindea vin moldovenesc. Veniau oameni de la Botoşani şi de aiurea şi aduceau acest vin.

Importul din aceste părţi bate la ochi, dar nu este aşa de important. In schimb

este un import mai însemnat, care vine din regiunile balcanice, adecă din Constantinopol, care făcea legătura cu Orientul, de unde sosia piperul, scorţişoara, articole de băcănie şi anumite stofe scumpe care nu se puteau fabrica în ţerile noastre.

Pentru export ca şi pentru import linia principală, în antichitate, mai târziu, dar şi în vremurile preistorice, a fost, indiscutabil, prin Dobrogea, care a sărăcit apoi, a fost către oraşele de pe malul Mării Negre. Toată istoria desvoltării politice şi economice a Tracilor, strămoşii noştri, toată istoria avântului roman este în legătură cu această linie. Mai toată lumea îşi închipuie că Romanul a avut dorinţa de a anexa, de a avea un număr cât mai mare de locuitori. Aşa ceva vine din concurenţa de multe ori prostească şi ruinătoare din timpurile noastre, dar oamenii de atunci nu anexau decât ceia ce li putea folosi într'adevăr. Nu se putea ajunge la combinaţii cum sânt acestea din timpurile noastre, care făceau pe răposatul rege Alexandru al Iugoslaviei să-mi spună într'un moment de expansiune: „Dalmaţia nu se poate să n'o ţinem, dar din punct de vedere financiar Dalmaţia este o povară pentru tezaurul iugoslav; ea raportează aşa de puţin şi cere aşa de mult; dar acestea sunt ideile dominante ale vremii noastre".

Deci Romanii n'au cucerit Dacia din această pornire şi nu din ambiţia lui Traian — ce lucru ridicol să lipeşti pe fruntea lui Traian, degradându-l, un calificativ aşa de vulgar, şi să zici că pentru gloria lui sau ca să răsbune înfrângerea lui Domiţian, a făcut războaiele cu Dacii! Ce a avut el cu Domiţian? Domiţian, care fusese omorît, represinta tocmai direcţia contrară direcţiei lui Traian. Prin urmare nu motivele acestea, nici dorinţa de anexiune şi de numărul locuitorilor, nici ambiţia, nici setea de răsbunare n'a mânat pe Romani către malul Mării Negre, nu i-a dus să facă expediţiile de cucerire ale Daciei, ci şi dorinţa firească de a căpăta un imens domeniu de producţia cu şchelele fireşti care se găsiau pe malul Sciţiei Minore.

Dacă s'ar fi ştiut lucrul acesta, de sigur că de multă vreme ne-am fi uitat la Dobrogea aşa cum se uitau Domnii cei vechi. Mircea o înţelegea, Ştefan cel Mare, când se bătea cu fraţii munteni, ca să aibă Chilia, o înţelegea; după aceia, însă a venit o vreme în care oamenii cari înţelegeau nu aveau puterea. A venit un timp în care ne-am închis în Galaţi şi Brăila, având o legătură cu marea pe care vedeţi cum o destupăm şi ea se astupă într'una, o destupăm cu concursul Europei întregi şi a întregei civilisaţii, mai puţin Abisinia, o astupăm şi totuşi merge foarte prost. Dar nimeni nu se uită către această coastă a Mării Negre, care păstra mărturia degradării în scăderea unui oraş care odinioară fusese unul din cele mai puternice ale Răsăritului. Din Grecii de pe malul acesta ştiţi ce au rămas? Au rămas Găgăuţii, cari nu sunt nici Pecenegi, nici Cumani, ci urmaşi degeneraţi ai Grecilor din cetăţile pontice. Nu ştiu dacă d-v. aţi văzut alţi Găgăuţi decât găgăuţii foarte bine represintaţi chiar în această Capitală a României, dar, dacă aţi văzut Găgăuţi autentici, aţi putut constata ce frumoasă rasă elenică represintă. Eu am avut eleve găgăuţe, care se aşezau ca tip în rândul întâiu între elevele mele de la Vălenii de Munte.

Când am căpătat Dobrogea, am acoperit-o cu blăstăme. Ce ni s'au dat nouă mlaştinile acestea! Culme a stupidităţii: nu era vorba de mlaştinile din drum, ci de punctul unde se ajunge, trecând şi prin mlaştini. Aceşti oameni cari nu merseseră nici la Constanţa, nici la Mangalia — pustie la început şi acum condamnată de malarie aproape la moarte — judecau aşa, Dar ceia ce interesa era scopul.

Oamenii cari credeau că sunt numai mlaştini, nu aveau decât să se aprovizioneze cu galoşi şi catalige şi să vie cât mai curând pe malul mării, care *acesta* interesa, nu neajunsurile drumului. Astăzi în toate cărţile prin care vecinii noştri bulgari reclamă Dobrogea — dar ei reclamă în atâtea părţi, în cât se încurcă: reclamă în Vest, în Sud, în Nord şi un popor trebuie să ştie să-şi serieze pretenţiile — se citează opoziţia opiniei publice dela 1878 împotriva Dobrogii, Se amesteca încă un lucru: fiindcă Ion Brătianu fusese silit să părăsească judeţele basarabene şi să primească în schimb Dobrogea, atunci era datoria unui oposant să arăte că aceia ce s'a pierdut este un lucru de importanţă extraordinară şi aceia ce s'a căpătat este un lucru de nimic şi astfel să se dovedească înaintea lumii întregi că Ion Brătianu s'a înşelat.

Drumurile acestea care duc în deosebite direcţii existau încă din vremea preistorică — şi, înţeleasă în felul acesta, preistoria represintă ceva cu mult mai atrăgător şi mai vrednic de atenţie decât dacă se adresează cineva numai la etichetarea, la împărţirea în categorii a diferitelor cioburi şi arme mai mult sau mai puţin primitive şi la înşirarea unui număr de localităţi unde s'a găsit ceva. O foarte nouă şi pretenţioasă istorie a Românilor, din care a ieşit primul volum, sprijinit pe „utilisarea" tuturor predecesorilor luaţi cuvânt cu cuvânt dă lista „completă" a locurilor unde s'a găsit ceva: gândiţi-vă ce avantagiu poate să culeagă cineva din faptul că ştie că în treizeci-patruzeci de localităţi s'a găsit ceva care nu se arată şi nici nu se explică. Dar uitaţi-vă — şi astfel lucrurile se pot arăta şi explica pe deplin — uitaţi-vă unde se găsesc vetrele civilisaţiei preistorice. Se găsesc în Oltenia în legătură cu drumurile, care şi mai târziu au fost întrebuinţate de unii negustori. Oltenia avea o producţie mai mult sau mai puţin asămănătoare cu aceasta de acum, şi legături care corespund cu legăturile de mai târziu, prin urmare aceleaşi lucruri de vândut, aceiaşi posibilitate de a vinde şi, lucru firesc, este acelaşi drum care se impune. Dar, dincoace de Olt, lucrurile se văd mai bine, fiindcă în Oltenia sânt unele direcţii care merg către Vest, ca şi în Banat, în regiunea Crişurilor; e o orientare specială; Tisa intervine şi strânge toate acestea de le aduce din nou la Dunăre, dar orientarea specială există. Poate că deosebirea între spiritul ardelenesc şi spiritul nostru vine în parte şi din causa acestui aspect cu desăvârşire deosebit al naturii. Dar dincoace de Olt, ce vede cineva? In Teleorman nu s'a găsit mare lucru, pentru că acolo era Deliormanul, pădurea cea mare, ca şi Deliormanul din Dobrogea, aspect de natură care e în legătură cu pădurea sârbească, prin care mergeai trei zile, şi cu marea pădure hercinică, ocupând mijlocul Europei. Regiune de păduri păstrată astfel, şi nu era atâta energie omenească pentru a încerca să o transforme. Dar dincolo de Teleorman erau aşezări importante în Vlaşca: s'a lucrat şi în vara aceasta acolo şi s'au găsit şi lucruri interesante. Mai departe, contra tuturor aşteptărilor, e resultatul săpăturilor foarte zelos începute de un diletant — să dea Dumnezeu ca în toate domeniile de ştiinţă să fie diletanţi, pentru că aceştia nu se sperie de nimic ci merg cu curaj iar pe urmă vine critica şi înlătură ceia ce nu este de păstrat, — tânărul d. Rosetti, directorul Museului Municipal, care a lucrat lângă Bucureşti. S'a lucrat şi în regiunea lacurilor de către Moştişte. Iar ce s'a găsit este extraordinar, răsturnând cu desăvârşire ilusia că înaintaşii noştri cei mai îndepărtaţi erau gata să fugă în munte la fiecare bătae a crivăţului sau la orice apariţie a barbarilor, pe cari şi-i închipue cineva cu dinţi de doi coţi şi cu ghiare tot aşa de

lungi, gata să le înfigă în orice moment în carnea unui „civilisat". Tăria noastră stă tocmai în puterea noastră de a resista: suntem rasa cea mai îndărătnică, cea mai blăstămată buruiană care există pe fața pământului; dar din orice buruiană se pot face și plante de grădină și se pot căpăta roadele cele mai prețioase.

Acum în urmă, a ieșit o foarte documentată carte a d-rului Banu care ajunge la concluzia că noi resistăm printr'un fel de obișnuință seculară la toate încercările din partea naturii și ale oamenilor. Aici în margenea Bucureștilor a fost deci o mare civilisație preistorică. Duceți-vă la Museul Municipal și o să vedeți oale de toată frumusețea, foarte variate, arătând o desvoltare culturală înaintată. Orașul însuși este clădit în parte pe v a t r a civilisației preistorice și, în de obște, oriunde vedeți un oraș, cea d'întâiu întrebare pe care trebuie să v'o puneți este: oare înaintea acestui oraș n'a existat altul? Pentru că omul locuește unde a mai locuit alt om. Dar în Mostiștea aceasta, a cării hartă am cercetat-o în timpul din urmă, urmărind numele de localități, care arată presența Mocanilor de o vitalitate extraordinară, nu sânt nume numai pentru sălașuri, ci și pentru bălți: fiecare bucățică dintr'o baltă are un nume, ceia ce înseamnă că de la munte se coborau Mocanii în număr mare de-și păsteau o mare parte din an vitele lor acolo. Fiecare bucată de pământ avea importanța ei; fiecare a avut proprietar al cărui nume s'a păstrat, sau a fost înlocuit cu numele altui proprietar. Nimeni nu s'a gândit de unde vine cuvântul Mostiște, dar este ușor de înțeles că vine dela slavonul: *most*, care înseamnă pod, ca și *Mostar* din Bosnia, ceia ce înseamnă că ciobanii treceau pe anumite poduri. Pe acolo era o regiune nu numai de lacuri și de pustiu, ci una legată prin aceste poduri.

Acum, dacă ia cineva celelalte linii, fiindcă la mijloc nu sânt așezări, — așezările vin în podgorie: după așezările de pe Dunăre, de la baltă, cele de supt munte, în „Piemontul" nostru, — ce se constată? Unde se găsește la baltă o așezare, suie-te sus și vei găsi, așezări corespunzătoare. In Argeș și Muscel nu s'au prea făcut săpături preistorice, dar s'au făcut în Prahova. Ei bine, Tinosul, pe drumul către Ploești, corespunde foarte bine cu așezări din Vlașca, mai ales din Vlașca. Pe de altă parte, așezărilor de la baltă, mai spre Răsărit ca acelea de care v'am vorbit, li corespunde în regiunea podgoriilor o altă linie, pe valea Teleajenului. Și legătura aceasta este extrem de interesantă: dacă ar fi numai ea și încă ar arăta câte învățături ies din aceasta operă a veacurilor care se numește tradiție. De la Vălenii-de-Munte în sus merge valea spre Drajna: în această parte, la Drajna de Sus s'au găsit dintre cele mai frumoase săbii de bronz preistorice, și o întreagă colecție de acele seceri cu cap de pasăre, foarte primitiv representat, și cu o înțepătură care servia pentru a le pune pe sfoară, așa cum se pun ardeii supt streșină toamna, căci aceasta era moneda de pe vremurile acelea. Odată, mi-a adus cineva o ladă întreagă plină cu aceste obiecte, apoi a venit și o altă ladă; am făcut foarte rău că n'am oprit nimic pentru Museul de acolo; toate le-am dat Museului din București, care le păstrează și acum, — un exemplu care merită să fie urmat. Aici, unde preistoricii aceștia, de fapt Traci, strămoșii noștri, erau așa de numeroși, pe vremea romană a fost unul din cele mai puternice lagăre, care făcea legătura cu Ardealul. Și, acum în urmă a venit d. Bărcăcilă de la Severin la cursurile de vară și, făcând o excursie cu automobilul, a revenit aducând lucruri culese la suprafață din lagărul acesta roman; bucăți de ceramică foarte

bine păstrate, conducte care serviau pentru aducerea apei. Le am în Museul de la Vălenii-de-Munte.

Dar, dacă așa ceva se întâmplă pe la 150, 200, 250 după Hristos, când Vodă Brâncoveanu s'a dus în Ardeal să susție pe candidatul Turcilor la principatul ardelenesc : Tőkölv, el a mers tot pe valea Teleajenului. Pe aci a fost legătura noastră de odinioară cu Ardealul, și de aceia și satele sunt așa de numeroase: de sigur că supt fiecare din satele acestea se pot găsi urme preistorice și urme romane. Legătura prin valea Prahovei s'a făcut mai târziu: mănăstirea de la Sinaia era în mijlocul unor codri mari; a trebuit să vie șoseaua, Regulamentului Organic și apoi calea ferată pentru a se detrona ca valoare economică linia Teleajenului.

Dar în Secuime s'au găsit urme preistorice în acelaşi loc unde sânt urme romane, tot în partea răsăriteană. De multe ori se fac descoperiri cu totul neașteptate Un drum de acolo se continuă cu Trotușul care ajunge la Siretiu, și de acolo se trece la vadul dobrogean. Ei bine la Siretiu, în localitatea Poiana, identificată de d. Radu Vulpe cu Piroboridava s'au găsit nu numai rămășițe romane, dar una din basele principale ale vieții preistorice.

Sânt deci legături de la Nord la Sud care taie Oltenia și regiunea de la Estul Oltului; este legătura din Secuime pe linia Trotușului și Siretiului, care duce în regiunea Galaților și trece în Dobrogea. Iar liniile acestea care merg la Dunărea, prin Dunăre au legături tot cu regiunea Sciției Minore, unde erau orașele grecești.

Oriunde s'ar întoarce cineva, găsește același lucru : găsește, nu o încercare desordonată de a găsi un debușeu pentru o producție neorganisată, ci întâlnește, contrar așteptărilor, o producție perfect organisată din cele mai vechi timpuri, o producție pe care însă timpurile noastre au stricat-o. Se întâlnesc, în acelaș timp, ochii îndreptați către debușeele naturale. Nimănui nu i-a trecut prin minte să facă operă individuală sau de o înfățișare teoretică specială unor lucruri care trăiesc din viața locului și trăiesc pentru viața locului. *A repune toate lucrurile pe o basă potrivită, organică este deci una din necesitățile cele mari ale vremii noastre.* Am stricat organismul pretutindeni, și organismul acesta trebuie să-l punem la loc. Pentru a ști ce se cuvine, se cere să mergem însă la fața locului și, în acelaşi timp, să întrebăm pe oamenii cari mult înainte de noi au văzut aceleași lucruri, și atunci, fără îndoială, multe din cele care ni se par că merg spre decadență, se vor arăta că sânt capabile a se întoarce la timpurile de prosperitate de odinioară.

Care sânt greșelile făcute față de această tradiție? Natural, nu însemn greșelile pentru a râde de acei cari le-au făcut sau pentru a apăsa asupra unui fapt care este foarte inteligibil, dar o fac pentru a arăta că lucrurile de odinioară, părăsite de atâta vreme și uitate, acelea pot reveni. Dacă este vorba de viața preistorică de pe vremuri, viața acestea era de transhumanță. Ciobanii stăteau o bucată de vreme la munte și o altă bucată de vreme la baltă. Păstorul transhumant a represintat unul din elementele de legătură, de unitate în toate timpurile, și pentru Traci : Mocanii din timpurile noastre nu sânt decât coborîtorii acestor Traci. Câte lucruri nu s'au făcut pentru a strica aceste legături și pentru a ajunge la dispariția acestei unități ! Fiecare a colaborat cu câte ceva. De altminteri, un păcat care nu este numai al nostru, ci și al Balcanicilor: aceștia, când au creiat Statele naționale, au tăiat drumuri, care au

rămas tăiate și până acum. Una din piedicile pentru desvoltarea Balcanicilor este că, dacă are dreptul fiecare să-și facă Statul limbii sale mai mult decât al rasei sale, pentru că rasele sânt așa de amestecate și numai în unele regiuni de munte se mai păstrează rasa curată, Bulgarii fiind Traci, Sârbii din cutare regiune Romani, Grecii din cutare parte Albanesi, dacă oamenii sînt liberi să-și facă pe o aparență națională, representată prin limbă, Statul lor, nimeni nu are dreptul, numai pentru că soarta l-a așezat pe o arteră de viață a civilisației să considere bucata care i-a revenit ca una pe care o poți închide și să se strice acele minunate drumuri care vin din preistorie, trecând prin epoca romană, prin epoca bizantină, prin epoca otomană pentru a nu fi împiedecate decât numai de falsul naționalism economic din timpurile noastre. Dar, în ce privește pe Mocanii noștri, a venit naționalismul exagerat, șovinismul maghiar, care, ca să întrerupă legătura cu România, a omorît o întreagă regiune. Oamenii de la Săliște, de la Rod, de la Tilișca au fost împiedecați de a veni la noi. Cetele care au colonisat Bărăganul și Dobrogea care au pătruns până în regiunea Varnei, unde și acum sânt ciobani cari numără românește,— limba a dispărut dar, când își numără oile, o fac cu numeralele noastre, așa că noi pătrundem până în marginea Constantinopolului prin această ultimă prelungire a elementului românesc, — au fost ținuți pe loc.

Nimeni nu se gândește că în condițiile actuale se poate reface viața mocănească de pe vremuri. Dar aceștia sunt oameni deprinși cu un anume fel de viață, și circulația lor din loc în loc este unul din mijloacele principale de creare și de desvoltare a unității românești. Se poate zice că intelectualul român din secolul al XIX-lea și ciobanii mocani din timpurile cele mai îndepărtate își dau mâna pe de-asupra veacurilor pentru crearea și desvoltarea acestei unități românești. Ce facem cu acești oameni? Ii facem agricultori? Unde? S'au făcut încercări ridicule de a transforma toată această viață păstorească care se cere să fie studiată pentru a se vedea ce se poate face din tr'însa pe basele cele vechi. Eu care locuiesc o parte din an în regiunea de la Vălenii-de-Munte asist la spectacolul unei încurcături și decăderi economice. Oamenii de acolo sînt, mai ales, nu Cojani, ci ciobani. Cojanul, omul de la șes, care vine și aduce cereale locuitorilor de la munte, este considerat cu despreț de aristocrația representată de urmașii Mocanilor, cari de multe ori aduc satelor nume foarte curioase. De exemplu, de la Vălenii-de-Munte în sus este un sat care își trage numele de la faptul că, la ciobani cămașa fiind fiartă în zer și, deci, unui delicat agricultor nu-i miroase așa de bine: satul se chiamă Râncezi. Nu putem face din oamenii aceștia, cel puțin pentru o bucată de vreme, decât ceia ce au făcut veacurile însele.

Nu era o datorie a noastră, când s'a luat Ardealul, să revenim asupra măsurilor de prigonire și distrugere pe care le-a luat cândva Austro-Ungaria, în forma ei ungurească, de extrem șovinism? Populația aceasta nu este oare necesară, în condițiile determinate de tradiție, pentru viața organică, de forme multiple, a poporului românesc, în ceia ce privește legăturile de sus în jos, care odinioară se făceau cu căruța sau de-a călare? Legături care mergeau până foarte departe, și în Galiția. De altfel, în Moldova la Cucuteni, lângă Iași, este una din vetrele unei civilisații preistorice care însemna legătura cu Basarabia și Ucraina, și pe care noi am fi fost aduși a o părăsi.

Aceste legături nu sunt ele de prefăcut în timpurile noastre de le-

găturile pe care le poate da technica contemporană? Căile noastre ferate, care merg jucându-se în zig-zag, de multe ori ridicându-se la munte, pentru că era via primului ministru care trebuia servită şi din causa aceasta s'a făcut triunghiul acela pe care îl străbatem noi astăzi, nu ar trebui să dea în „România Mare" un sistem organic, care să fie şi o arătare a vieţii adevărate a acestui popor? Ce vreţi să facem din poporul acesta, care, ca să ajungă la legătura cea mai firească dintr'un punct, trebuie să pornească o adevărată excursie după hasardul liniilor trase odinioară şi cu acea rupere voită de stăpânirea străină, şi în Ardeal. şi în Basarabia?

Şi, în sfârşit, a noastră ţară este oare această Dobroge, din care o singură parte, în marele avânt dela 1878, a ajuns să fie ceva şi care a fost lăsată o bucată de vreme în părăsire? Acest Ţinut faţă de care nu sânt decât încercări momentane de a înbunătăţi lucrurile, pe când se cere un sistem şi un capital totdeauna la disposiţie? Ceva ca aceia se face, nu numai cu un admirabil patriotism, dar şi cu o admirabilă cunoştinţă a nevoilor vremurilor noastre, d. Mussolini în Italia, care el, într'adevăr, dintr'o ţară de bucăţele şi dintr'un popor care păstra amintirea timpurilor când Milanesul râdea de Sicilian şi când Genovesul îşi amintia că s'a bătut cândva cu Veneţianul, a făcut, într'o singură ţară, o singură naţiune, cu un singur scop, pe care îl urmăreşte cu adunarea tuturor puterilor unei mari şi nobile naţiuni.

Iată ceia ce trebuie făcut şi ceia ce noi din nenorocire n'am făcut. Dobrogea este lângă noi : mergem fără îndoială la Techirghiol când vrem să ni înegrim pielea şi mai ales s'o arătăm altora. dar, în afară de câteva legături provinciale, nu avem un debuşeu larg pentru o aşa de largă parte din producţia de grâu şi petrol a ţerii noastre. Şi ţara aceasta trebuie legată în chipul cel mai strâns cu o armătură prin care să se poată învia fiecare colţişor şi şivoiul acesta de viaţă, de care sântem capabili, să-l ducem pe drumurile strămoşilor pentru a lăsa urmaşilor ceia ce este datoria noastră să li asigurăm.

